

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Онтологія та метафізика»

Ступінь освіти
Освітня програма

Бакалавр
Філософія

Тривалість викладання	7–8 чверті
заняття:	
7 чверть лекції:	3 години
практичні:	2 години
8 чверть лекції:	2 години
практичні:	2 години
Кількість кредитів ЄКТС	6 (180 годин)
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»:

<https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=4118>

Кафедра, що викладає	Філософії і педагогіки
----------------------	------------------------

Викладач:

Аляєв Геннадій Євгенович
Професор кафедри філософії і педагогіки,
Доктор філософських наук, професор

E-mail: aliaiev.g.ue@nmu.one

Консультації: за окремим розкладом, погодженим зі здобувачами вищої освіти ауд. 116, онлайн-консультації на платформі Teams

лекції та практичні заняття проводяться відповідно до розкладу.

1. Анотація до курсу

Онтологія та метафізика – обов'язкова дисципліна навчального плану підготовки бакалаврів за освітньою програмою «Філософія». Пропонований навчальний курс знайомить студентів із предметом, проблемами, методами і концепціями онтології в історико-філософському та сучасному контексті, із поняттям метафізики, її історією, основними проблемами та поняттями, дає уявлення про специфіку сучасної метафізики, її місце в системі філософського знання, про засади критики метафізики, про її зв'язки із релігією та теологією. Надано змістовний аналіз онтологічної та метафізичної проблематики в історико-філософському розрізі, а також з огляду на сучасні філософські напрямки та проблематику сучасної наукової картини світу. Досліджено закономірності

формування і розвитку наукової онтології і метафізики на підставі концептуальної інтеграції досягнень фундаментальних наук у побудові наукової картини світу. Показані методологічні функції онтології та метафізики в розвитку сучасної науки і техніки, у процесах творчості в різних сферах діяльності.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – формування компетентностей щодо розуміння змісту онтології та метафізики як учення про всезагальні принципи буття і пізнання, історії онтології та метафізики в межах європейської філософії, їх методології та співвідношення з іншими філософськими дисциплінами, кола висхідних проблем та понять онтології та метафізики.

Завдання курсу

- визначити методологічну та змістовну специфіку онтології та метафізики;
- проаналізувати особливості різних шкіл та напрямків щодо їх ставлення до онтологічних та метафізичних проблем;
- розвинути навички аналітичного мислення при роботі із першоджерельними філософськими текстами.

3. Результати навчання

Усвідомити предметне поле онтологічної та метафізичної, його зміну в історико-філософському вимірі.

Володіти онтологічною та метафізичною термінологією, зокрема, враховуючи її етимологію; знати походження філософських термінів та понять і їх еволюцію.

Розуміти сучасну наукову картину світу, її основні проблеми та суперечності.

Аналізувати першоджерельні філософські тексти різних періодів історії філософії на предмет їх онтологічно-метафізичного змісту.

Орієнтуватись в дослідницькій літературі, присвяченій онтологічно-метафізичній проблематиці та сучасній науковій картині світу.

Виконувати самостійні реферативні розвідки з теоретичних проблем щодо буття і пізнання.

4. Структура курсу

ЛЕКЦІЇ
1. Онтологія і метафізика у системі філософського знання Онтологія у системі філософського знання. Онтологія, гносеологія і метафізика. Виникнення поняття «метафізика». Традиційні розуміння метафізики. Образи філософії. Філософія і релігія, релігія і метафізика. Онтологія: традиційні визначення і основні онтологічні запитання.
2. Єдність або множинність буття. Проблема субстанції Проблема субстанції в історії філософії. Гілозоїзм Мілетської школи: постановка

проблеми «ἀρχή».

Парменід і початок онтології. Проблема буття і небуття в елейській школі. Онтологія Геракліта і онтологія Парменіда: порівняльний аналіз.

Єдність або множинність буття. Монізм та плюралізм буття. Історичні школи онтологічного монізму. Історичні школи онтологічного плюралізму та дуалізму.

Вчення про субстанції буття: матеріалізм та ідеалізм.

Криза субстанційності кінця XIX – XX століття. Енергетизм. Теорія відносності та квантово-хвильова теорія.

3. Історія метафізики. Античність та Середньовіччя

Метафізика як «перша філософія» Аристотеля.

Вчення про Логос Філона Александрійського.

Метафізика Єдиного у неоплатонізмі.

Розвиток аристотелевої метафізики в арабській та єврейській філософії.

Метафізика у середньовічній схоластиці. Іоанн Дунс Скот та Фома Аквінський.

Метафізика «другої схоластики» (Франсіско Суарес)

4. Історія метафізики. Філософія Модерну та німецький ідеалізм

Метафізика у схемі наук Ф. Бекона. Метафізичні розмисли Р. Декарта.

Метафізика Г. Ляйбніца і Х. Вольфа.

Критика метафізики в англійському емпіризмі.

Постановка та розв'язання проблеми метафізики І. Кантом.

Подвійне розуміння метафізики І. Г. Фіхте, Г. Гегелем та Ф. Шеллінгом.

5. Історія метафізики. Некласична та сучасна філософія XIX–XX ст.

Критика та відкидання метафізики у матеріалізмі, позитивізмі, аналітичній філософії. Ф. Ніцше як критик метафізики.

Криза філософії початку XX ст. і онтологічний поворот.

«Подолання метафізики» М. Гайдеггером і фундаментальна онтологія.

Апоретика і критична онтологія Н. Гартмана.

Метафізична та космологічна проблематика у філософії А. Вайтгеда.

Неокласична метафізика Ч. Хартсхорна та аналітична метафізика А. Плантинги

6. Основні атрибути буття: простір, час, рух, причинність

Простір. Концепції простору в історії філософії.

Час. Концепції часу в історії філософії.

Рух. Апорії Зенона.

Просторово-часовий континуум. Філософське значення теорії відносності.

Основні атрибути буття: причинність. Детермінізм та індетермінізм. Вчення Аристотеля про 4 причини, ентелехію, матерію і форму. Критика ідеї причинності Д. Юмом.

«Лапласівський» детермінізм і вчення про творчу причинність.

7. Метафізика і теологія

Метафізичний зміст проблеми Абсолютного.

Онтологічний аргумент. Онтологічний доказ буття Божого та його філософський зміст.

Метафізика у релігійній філософії. Вол. Соловйов. С. Франк. Неотомізм. Католицький модернізм. Протестантська філософія і теологія.

8. Проблеми метафізики: ідеальне і реальне, людина і світ

Дух і духовні процеси.

<p>Пізнання. Початок буття і перший початок. Світ і всесвіт. Людина і світ. Людина, світ, Бог. Метафізичний зміст вчення про Боголюдянність. Метафізичні проблеми історії та соціуму.</p>
<p>9. Поняття і категорії метафізики Єдине та всеєдність. Буття та суще. Сутність та існування. Субстанція та річ. Благо, добро, істина і краса. Віра, надія, любов Особистість та іпостась.</p>
<p>10. Онтологічні виміри віртуальної реальності Поняття віртуального і віртуальності. Кіберпростір. Віртуальні світи. Віртуалізація реальності. Поняття симулякру та гіперреальності (Ж. Бодріяр). Віртуалістика (Ф. Хемміт, Н. Носов). Властивості віртуальної реальності.</p>
<p>11. Онтологія і гносеологія. Онтологічна гносеологія Основні гносеологічні вчення: наївний (дуалістичний) реалізм, критичний реалізм, феноменалізм та суб'єктивний ідеалізм, об'єктивний ідеалізм, ідеал-реалізм. Гносеологічний поворот І. Канта, апіорне та апостеріорне знання. Соліпсизм. Гносеологія як теорія знання. Поняття дійсності та реальності. Епістемологія в сучасній філософії.</p>
<p>12. Проблема свідомості. Проблема істини Свідомість як філософська проблема. Онтологічний статус свідомості. Свідомість і мова. Функції мови. Суб'єкт та об'єкт пізнання. Проблема суб'єкт-об'єктного дуалізму та її розв'язання. Сучасна філософія свідомості. Види, рівні і форми пізнання. Чуттєвий і раціонально-логічний рівні пізнання. Проблема істини у пізнанні. Основні концепції істини. Істина, віра, знання, мудрість. Гносеологічний оптимізм, скептицизм, агностицизм.</p>

Практичні заняття
1. Онтологія та метафізика: визначення понять
2. Історія онтології та метафізики. Античність
3. Історія онтології та метафізики. Середньовіччя
4. Метафізика та онтологія у філософії Модерну
5. Метафізика та онтологія у німецькому ідеалізмі
6. Метафізика та онтологія у некласичній та сучасній філософії XIX–XX ст.
7. Метафізика і релігійна філософія XX ст.
8. Проблеми метафізики
9. Поняття і категорії метафізики

10. Онтологічні виміри віртуальної реальності

11. Онтологія і гносеологія. Онтологічна гносеологія

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення*

Для навчання необхідно мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом.

Активованій акаунт університетської пошти (student.i.p.@nmu.one) на Офіс365.

Використання MSTeams (<https://teams.microsoft.com/>)

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення студентів за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Сума балів за навчальні досягнення студента	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати підсумкову оцінку з дисципліни на підставі поточного оцінювання знань за умови, якщо набрана кількість балів з поточного тестування та самостійної роботи складатиме не менше 60 балів.

Поточна успішність складається з оцінок за роботу на семінарських/практичних заняттях – участь у дискусіях (оцінюється 5 занять, участь у занятті максимально може принести здобувачу вищої освіти 5 балів) та оцінок за виконання письмових завдань (оцінюється 4 завдання, кожне з яких – в межах 10 балів). Додаткові бали можна отримати шляхом написання есе (до 5 балів). Отримані бали за семінарські/практичні заняття та виконання письмових завдань додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальною дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 70 балів.

Підсумкове оцінювання	Екзамен відбувається у формі письмового іспиту, завдання складається з 20 тестових запитань, 1 відкрите запитання. Кожний тест має один правильний варіант відповіді. Правильна відповідь на запитання тесту оцінюється у 1 бал. Правильна відповідь на відкрите запитання оцінюється у 10 балів. Відкриті запитання оцінюються шляхом співставлення з еталонними відповідями. Максимальна кількість додаткових балів на екзамені: 30
------------------------------	---

6.3. Критерії оцінювання *письмових завдань*:

5 тематичних завдань, кожне оцінюється в межах від 5 до 10 балів.

10 балів – відповідність еталону, наведення прикладів з додаткової літератури

8–9 балів – відповідність еталону, правильна мова викладення матеріалу.

7 балів – відповідність еталону, помилки в граматиці та/або орфографії.

6 балів – зміст відповіді має стосунок до предмету запитання, проте не відповідає еталону, містить суттєві граматичні та орфографічні помилки, які ускладнюють розуміння тексту або викривляють зміст повідомлення.

5 балів – наявність текстової відповіді, яка не відповідає еталону, та/або не має стосунку до предмету запитання, містить суттєві граматичні та орфографічні помилки, які ускладнюють розуміння тексту або викривляють зміст повідомлення.

6.4. Критерії оцінювання *дискусій*:

- 5 балів:** активна участь у дискусії (виступи, коментарі, активне слухання), володіння навчальним матеріалом, наведення аргументованих відповідей із посиланням на джерела.
- 4 бали:** активна участь у дискусії (виступи, коментарі, активне слухання), володіння навчальним матеріалом з незначними помилками за сутністю обговорюваних питань.
- 3 бали:** активна участь у дискусії (виступи, коментарі, активне слухання) без достатнього володіння навчальним матеріалом, що має стосунок до теми обговорення.
- 2 бали:** залученість до дискусії викладачем, неухважність, відсутність достатніх знань про предмет обговорення.
- 1 бал:** залученість до дискусії викладачем, небажання брати участь в дискусії, відсутність достатніх знань про предмет обговорення.

6.5. Критерії оцінювання *есе* (індивідуального письмового самостійного завдання невеликого обсягу – від 2 до 4 аркушів А4, виконаного у вільному стилі, що відображає власні погляди автора на проблему або питання):

- 5 балів:** наявність заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів на їхню користь, логічного взаємозв'язку між тезою та аргументами, правильна мова викладення, наявність висновку, дотримання встановленого обсягу.
- 4 бали:** наявність заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів на їхню користь, незначні помилки логічного характеру між наведеною тезою та аргументами, незначні помилки у мові викладення, наявність висновку, дотримання встановленого обсягу.
- 3 бали:** відсутність одного з обов'язкових структурних елементів есе (заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів, висновку), наявність орфографічних та/або граматичних помилок або недотримання встановленого обсягу.
- 2 бали:** відсутність одного з обов'язкових структурних елементів есе (заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів, висновку), відсутність переконливих аргументів на користь тези, значна кількість орфографічних та/або граматичних помилок та/або недотримання встановленого обсягу.
- 1 бал:** неструктурованість роботи, недотримання встановленого обсягу, велика кількість орфографічних та/або граматичних помилок, відсутність переконливих аргументів на користь тези.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі). Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням "Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті "Дніпровська політехніка".

http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf.

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

7.2. Комунікаційна політика.

Студенти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком студента є перевірка один раз на тиждень (щонеділі) поштової скриньки на Офіс365 та відвідування он-лайн занять з тематичних обговоренням на платформі MSTeams (<https://teams.microsoft.com>).

Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком студента є робота з дистанційним курсом «Онтологія та метафізика» (www.do.nmu.org.ua)

Усі письмові запитання до викладачів стосовно курсу мають надсилатися на університетську електронну пошту або виставлені на ДО www.do.nmu.org.ua.

7.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

Для студентів денної форми відвідування занять є обов'язковим. Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності. Про відсутність на занятті та причини відсутності студент має повідомити викладача або особисто, або через старосту. Якщо студент захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи. Студентам, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших студентів, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби). Практичні заняття не проводяться повторно, ці оцінки неможливо отримати під час консультації. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність або в період епіdemій) навчання може відбуватись дистанційно - в онлайн-формі, за графіком, погодженим з викладачем.

7.5. Бонуси. Студенти, які регулярно відвідували лекції (мають не більше двох пропусків без поважних причин) та мають написаний конспект лекцій отримують додатково 2 бали до результатів оцінювання до підсумкової оцінки.

7.6. Участь в анкетуванні. Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії студентам буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (Microsoft Forms Office 365), які буде розіслано на ваші університетські поштові скриньки. Заповнення анкет є важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни «Онтологія та метафізика».

8. Рекомендована література

Основна:

1. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу. Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії. – Л.: Львівська політехніка, 2019. 596 с.
2. Петрушенко В.Л. Філософська пропедевтика (Декілька етюдів про філософію): Посібник для самостійної роботи. – Львів, «Новий Світ-2000», 2021. - 236 с
3. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей В 5-ти томах.– К.: Дух і Літера, 2020-2021 р.р.
4. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : науковий посібник, - Київ: Мала академія Наук України, 2017. — 238 с.
5. Філософія: навч. посіб. і [Л. В. Губерський та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. І. Ф. Надольного. - 8-е вид., стер. - К. : Вікар, 2013. - 456 с. - (Серія "Вища освіта XXI століття").
6. Гусев В. І. Вступ до метафізики: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2004.

7. Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень / навчальний посібник / За заг. ред. В.В. Кузьменка. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 246 с. Європейський словник філософії: Т. 1–4. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009–2016.
8. Історія філософії : підручник / В. І. Ярошовець, О. В. Александрова, Г. Є. Аляєв та ін.; за ред. В. І. Ярошовця. К.: ВПЦ «Київський університет», 2010.
9. Історія філософії : підручник : у 7 т. Т. 6. Сучасна світова філософія / В. І. Ярошовець, Г. Є. Аляєв, І. В. Бичко та ін. ; за ред. В. І. Ярошовця. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – 703 с.
10. Історія філософії. Словник / за заг. ред. В. І. Ярошовця. 2-ге вид., перероб. К.: Знання України, 2012.
11. Петрушенко В. Л. Начала метафізики (Обзор истории и проблематики). – Днепропетровск: «ФЛП Середняк Т.К.», 2014.

Додаткова:

1. Аристотель. Метафізика // Собр. соч.: в 4 т. Т. 1. М.: Мысль, 1976.
2. Баумейстер А. Тома Аквінський: вступ до мислення. Бог, буття і пізнання. – К.: Дух і літера, 2012.
3. Вандышев В. Н. Философия. Ч. 1. Историко-философское введение. Филиация философских идей от Древнего Мира до Нового Времени. Сумы, 2000.
4. Гартман Н. К основоположению онтологии. СПб., 2003.
5. Декарт Р. Медитації про першу філософію / Метафізичні медитації / Пер. О. Хоми // «Медитації Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень: Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун / Укл. О. Хома. К., 2014. С. 115-360.
6. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках / Пер. з фр. В. Адрушка і С. Гатальської. К.: Тандем, 2001.
7. Заиченко Г. А. История западной философии. Классика против постмодернизма. Днепропетровск : Наука и образование, 2000.
8. Історія філософії: Підручник. У 2-х т. / В. І. Ярошовець, О. В. Александрова, Г. Є. Аляєв. За ред. В. І. Ярошовця. Т. І. К.: ВПЦ „Київський університет”, 2007.
9. Кант И. Критика чистого разума / Пер. с нем. М.: Мысль, 1994.
10. Лейбниц Г. Соч.: в 4-х т. М.: Мысль, 1982, 1983, 1984, 1989.
11. Локк Д. Соч.: в 3-х т. М. : Мысль, 1985–1988.
12. Онтология и теория познания (курс лекций): учебное пособие / М.И. Данилова, А.А. Еникеев, А.В.Суховерхов. Краснодар, 2015.
13. Паскаль Б. Думки / Пер. з франц. А. Перепада О. Хома. К.: Дух і Літера, 2009.
14. Пронякин В. И. Западноевропейская метафизика: истоки, эволюционные трансформации, перспективы. Днепропетровск, 2006.
15. Рассел Б. Історія західної філософії. К., 1995.
16. Реале Д. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. От Возрождения до Канта / В пер. и под ред. С. А. Мальцевой. СПб.: Пневма, 2002.
17. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології. К., 2001.
18. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. К.: Книга, 2005.
19. Франк С. Л. Предмет знания. Об основах и пределах отвлечённого знания // Франк С. Л. Предмет знания. Душа человека. СПб.: Наука, 1995. С. 365–416. (Приложение. К истории онтологического доказательства)
20. Франк С. Л. Реальность и человек. Метафізика человеческого бытия // Франк С. Л. Реальность и человек. – М.: Республика, 1997. – С. 207–431.
21. Хайдеггер М. Что такое метафізика? / Пер. с нем. В. В. Бибихина. 2-е изд. М.: Академический проект, 2013.

